

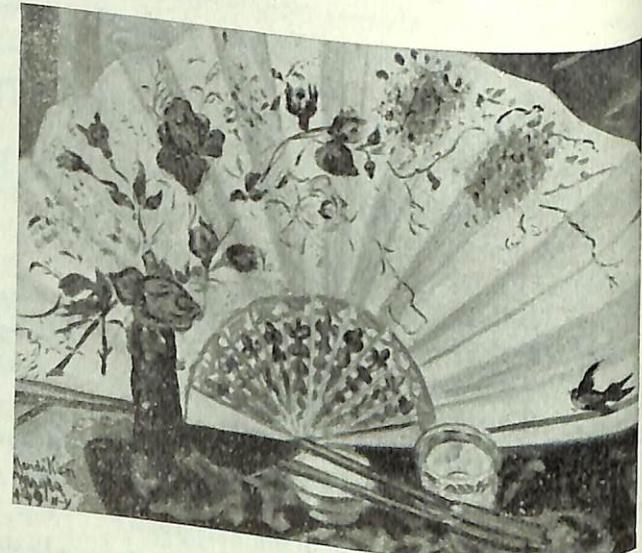

Այցելու մամուկը

Island Sunday Press », Armenian Mirror Spectator, «Progresso Italo Americano » թերթերը խօսած են զովեսանելով հայ օքիորդին վրայ, տեսնելով անորմէջ յայտնի տաղանդ մը, հողի փափուկ զգայնութիւն մը, և թերնիք, մանաւանդ իր զիմանկարներուն մէջ:

Միւլանու ցուցահանդէսը ալ արդիւք բազմազան ներշնչումներու, զոր ունեցած է վիարէճճիոյէն, Քոմոյի և Լեռըյի լեռէն, Նիւ Եռըյի կեանքէն և ապրումներէն, Միւլանու և Ֆիւրնցէն իր տպաւորութիւններէն: Այդ բառասուն կտորներու մէջ կտն զեւիւտներ մարդկային զլխու և մարմնի, մեռեալ բեռորդիւններ, ուրնը կու տան զանազանութիւն իր արտադրութիւններուն:

Ցուցահանդէսը բացուած էր կու միւմի պատկերասրածին մէջ, Արի 14-26: Միւլանու ազգայիններ, և խոտայի բազմաթիւ արուեստասէրներ ողջունած են հայորիորդին մէջ իսկապէս բացառիկ տաղանդ մը և շնորհաւորած են զինքը իր անդրանիկ փայլուն յաջողութեան համար: Տինոյ Պոնարտի՝ խոտայի գեղարուեստագէտ ըննադատը՝ որ ներկայացուցած է հայ նկարչունին ամփոփ պատկով մը, անկեղծ շեշտով վեր կը հանէ անոր մէջ տիրապէտով անձնականութիւնը՝ ըմբռնելու, զգալու արտայայտելու, արեւելեան միարիք զգայ»:

Հովանեսը

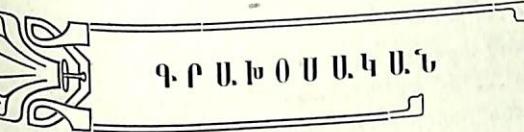
նութիւնը, խոհուն և թափանցող իմացաւկանը իր կարգ մը գործերուն մէջ, որոնք ամէնէն աւելի կը զբաւեն դիտողներու աչքն ու հոգին: Այսպէս՝ Լիճը արևամուտի պահուն, Զիւել, Փառաւը, Այցելու մասնուկը, Հայ իշխանուհին, որոնց մէջ հայեցողական հոգին Մայտացի՝ գիտցած է զնել զգացում, ճաշակ, հոգեկանութիւն՝ որ կը բարձրանայ նիւթի ծանր պարունակէն, և անձնական բերեիք մը, բոլորն ալ յատկանիշեր իր տառած լուրջ:

Կրթութեան նկարչական արուեստին մէջ, Առակութեայ Քուրմագոյն նշանաւոր նկարչին առաջնորդութեան տակ:

Օր. Մայտա Ա. Ղազարու թանգարանին նուիրած է ազնուորէն իր գործերէն Այցելու մասնուկը, որուն համար կը յայտնենք հոս մեր շնորհակալութիւնները:

«Բազմավէպ »ի խմբագրութիւնը կը մաղթէ ջերմօրէն Օր. Մայտա Մնակեանին նորտնոր յաղթանակներ:

Հ. Ա. Ճ.

Գ. Բ. Ա. Խ Ս Ա Ա. Կ Ա Ա. Վ

Տեղական Մկունդի. - «ԱՄԻՍԱՅԻ ԱՐՁԱԿԱՆԳՆԵՐ» տպ. 1950. Նիւ Ենրի Հայ-Գուլ Պրես. Գինը՝ 5 տոլար:

Պարոն Մկունդ՝ «Հուսկ Բան» մէջ երկար շունչ մը կ'առնէ, պարտք մը կատարողի գունակութեամբ, ներկայացնելով հատորը իր քաղաքացիներուն իբր յուշարձան մը:

Կարելի է լսել որ արդար է այդ գոհունակութիւնը, քանի որ երկար ու անխոնջ պլատուուներով յաջողեր է կազմել իր գրասանքը՝ բանասիրականը կցելով բանահիւսութեան և պատմականը աւանդութեան հետ:

Իրաւոնէ արձագանգ՝ այդ հատորը, որովհետեւ ներկաներուն և ալպագաներուն կը խօսի և պիտի խօսի, դէպէքերու, տեղերու և անձերու մասին, որոնք հեռուէն՝ կորսուած անցալի մշուշէն միայն կը նային մեզի: Դարաւոր կեդրոններ՝ ուր կը ծաղկէր հայ կեանքը և զոր կը ծաղկեցիր հայը, բաժնուած են մեզմէ արիւնոտ յուրով, և Պր. Մկունդ կ'ամփոփէ իր զրիխն մէջ Տիգրանիկեան հայրուն արեւուու կեանքին ծանութեան կեանքի կողմէ կարելի եղած վաւերաթուղթեր ու ամէն կողմէ կարելի եղած պատմական ուսումնասիրութիւններ հաւաքուած պատմական ուսումնասիրութիւններ հաւաքուած են վիճելու համար Ամիտա անունին և տեղույն վիճելու հարցը կը թողուի ապագայի ինորիբը: Սակայն հարցը կը թողուի ապագայի ինորիբը: Սակայն հարցը կը թողուի ապագայի ինորիբը:

(1) Քանի մը էլ յիշատակարաններ ունինք, որոնց բնակուակուը – անձը անձանօթ – կը զրէ.

«Թէպէս Տիգրանակերտի Սուրբ Ամիտա կու եկեղեցին

«անցեալ տարի 1881 յանիս 10-ին բուրումին այրեա

«ցաւ բան մի միջն չկրցան հանել, սակայն եւ բանի

«առքի առաջ միջն զրոց յիշատակարանները ներ օրիւ

«նակած ըլլաւով գտղաբանմին համեմալներն են»:

«Նշանակելի է որ եկեղեցին հրդեհն թուականը զրուած է 1881, մինչ Պ. Մկունդ կը գնէ 1880,

զրուած է 1881, մինչ Պ. Մկունդ կը գնէ 1880,

Գրքին մաս մը, 100 էջէ տևելի, կը պարունակէ կենսագրականներ. ԺԵ. դարու գէմբէրէն մինչեւ Ամերիկայ գաղթող Տիգրանիկէրոսցի աշքառու գէմբէրուն: Այդ աշքառու գէմբէրուն կարգէն չեմ հկատեր վերջինը՝ որ կամաւոր կ'երթայ ու կ'ինայ օտար ազգերու միջեւ մղուած կոփին մէջ: Ինչ տիտղոսով ալ ըլլայ, հոն ուր գէթ հեռաւոր կերպով չունինք ազգային շահ մը, մենք թափելիք աւելորդ արիւն չունինք: Տիեզերական գաղափարապաշտոթիւնը չէ ծանրացած մեր մատի համրանք ունեցող ազգի լուսերուն: Մինչ ուրիշներ, տասնակատիկ աւելի համրանք ունեցող ազգեր, գաղափարականը կը գործածեն մի միայն իբր խարուսիկ բանաձեւ մը, ապահովելու համար իրենց նիւթական շահերը:

Հետաքրթական են Ամուսնութիւն և յաջորդ
գլուխները, ուր Տիգրանակերտցին կը ներ-
կայացուի իր սովորութիւններով և իր բնական
հակումներով։ Աղջնիք կամ Տիգրակերիր Վշ-
յաշէրը գլուխը նկարագրական մ'է ընդպարձակ և
մանրամասն, ճռխացած լուսանկարներով և
քարտէսներով։ Հեղինակին անձնական յուշերը
ըստ փակեն Ամիստայի Արձագաններուն,

Գիրքը բնականաբար չէ գրական արտադրութիւն մը, թէպէտ յարմար դատուած տեղեր սգուցուած են ակնարկուած անձի մը հեղինաւած կամ դէպքի մը առթիւ գրուած բանաւոելութիւնը. այլ հաւաքածոյ մըն է - որուն էջ հավանակը քիչ մը կը զգացնէ իր մասը - ետաքրիստական, ճոխացած աշխարհագրական արտէսներով և տեղերու և անձերու լուսակարներով: Ճոխ և մաքուր տպագրութիւն մը, որ հեղինակը տարուած է իր երկին նկարաւորը արդարացնելու ջանքով. առջեւի մասն ու որ գրական կարելի է կոչել, Ամիտայի մէկ ամ միւս պատկերը ցուցադրելու նպատակով՝ սփազանց մէծ շեղութներ կ'ընէ, մոռցնել ալու աստիճան պատմութեան նիւթը և կամ երսուը: Այսպէս Սիրոյ արտասուրքը զլխուն մէջ ոկար մաս մը Ամիտայի մէջ կարիքներու աստութեան, անոնց խայթուածքին դէմ տես ցիներու գործածած միջոցներուն, կարիք- որու և օձերու դէմ արտասանուած մոզական լոթքներուն, կարիքներու ներփին կեանքին ն: Նմանապէս Անյայտացող հացագործը զլու ներքեւ կը խօսուի Տիգրանակերտի իրօք սխանձելի ձմերուկներու և արագիլներու վրայ:

Նման շեղումներ Եմին պէկի նուիրուած զլատուած մէջ։ Շատ իմաստալից են Եմին պէկի գատառանիները. կարծես այս անձը աւելի ժաղովրդի ստեղծուած տիպար մ'ըլլալ կը թուի քանի իրական անձնաւորութիւն մը. իր անունին զերս գրուած պատմութիւնները տարբեր տեղեր ուրիշներու ակ պատմուած են,

Սակայն այս գրքին պէտք է նայիլ իր տեսակի
տովը միայն, անիկա Արձագանց և Ալյուտայի
հեռուէն մօտէն նա կը կրկնէ, կը գենդանացն
արդէն մարած եղելութիւններ, և այս տեսակի
տէն նա իր գիրքին վրայ է: Ընթերցումը հա-
ճէլի է, հեղինակին հետ ականատես կ'ըլլա-
գիւղական կհանքի մը մանրամասնութիւնն
բուն, հահատեսական կհանք մը ուր ամէնք
«... առանց հասկացողութեան բայց բնազգու-
մով իրարու օգնող և նեցուկ են»: Բոլոր գիւղ
«... ոչ թէ գիւղական հասարակութեան, այ-
մէկ յարկի տակ միծցով բազմանդամ ընտանիք
մ'ազգեցութիւնը պիտի ընէր»:

Եւ այդ հասարակութիւնը այսօր ճգակուողը
քանցուած, ցրուած է երկրիս բոլոր կումբրիլ
այլեւս օրական հրատապ հարցերուն մէջ ալի-
կոծ, կը զգայ ծարաւը և կարօտը ելլքինի
ծննդավայրին արձագանքներուն:

Պր. Տիգրան Մկունդի զրիշով Ամիտացիները
կ'ունենան իրենց հայրենիքի պատմական հեռա-
պատկերը: Այս զիրքը հրատէր մըն է անոնց որ-
տեսեր ու ապրեր են, նոյն զոհողութիւններով
կենդանացնելու իրենց ծննդավայրի պատմո-
կանը:

2. 3. 2

ԱՐԵՎԱԿ ԱԼՊՈՅԱՋԵԱՆԻ «ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՍՀՄԱՆՆԵՐԲ» ապ. ԳԱՅԻՆԻՒԹԻՒՆ, 1950:

Պ. Արշակ Աւազոյանի կը հեղինակած գործ
ծերու շարքին՝ վերջերս դեռ աւելի թանկագին
իրկ մը աւելցուց «Պատմական Հայաստանի
սահմանները» խորագրով:

Այս գործը մեծ պակաս մը կը լրացնէ Հայաստանի պատմական աշխարհագրութեան, որուն կէտքը շատ զգալի էր:

Այս կարեւոր գործութեանը պետք է կազմակերպի Ա. Ալայօշաճեանի Հիշատակին՝ որ վախ-
անած է գահիբէի մէջ 1941-ին։

Յառաջաբանին մէջ Պ. Ալպօյաճեան կը գրէ
թէ երբ 1941-ին հրատարակեց «Պատմութեան
Հայ զաղթականութեան» գիրքը, ոմանք գրաւոր
և բերանացի, իբր կարեւոր պակաս մը, մատնա-
նիշ ըրբին թէ չէին ճշգուած Հայաստանի սահման-
ները, գիտնալու համար թէ ուր էր Հայ ազգի
բուն հայութեան պահպանի անդամնեանին անդի-

Հայրենիքը, և թէ որ սահմանաբարչա առց
Հայերը պէտք է նկատուէին զաղթականներ։
Ու ահա Պ. Ալպօյաճնեան ընդունելով այ
դիտողութեան ոչ անարժէք ըլլալը, ճշդելու հա
մար Հայաստանի սահմանները, ու ցոյց տալու
համար Մայր Հայրենիքի ու զաղթականութիւն
ներուն միջեւ եղած տարբերութիւնը՝ ձեռնարկա
է այդ գծուարին՝ բայց արդիւնաշատ աշխատու
թեան։

Այս կարեւոր ձեռնարկը աւարտելէ վերջ, հեղինակը գաղափարներու զուգադիպութեամբ ծրագիրն ունեցած է Հայաստանի ներքին սահման ներով ալ զբաղիլ, ինչ որ նուազ կնճռու հայութը չէր, որովհետեւ Հայաստան այնպիսի հայութաս մըն էր որուն մէջ կազմուած հայ օտար իշխանութիւնները բնաւ տեւականութիւն և հաստատութիւն չէին ունեցած, և իրենց սահմանները շարունակ փոփոխութեան ենթակառած էին:

Արով զիրքը բաժնուած է երկու մասերու, ու
սաշին մտսը կը խօսի Հայաստանի արտաք
սահմաններուն, իսկ երկրորդ մասը Հայաստան
ներքին սահմաններուն վրայ:

Այս գործը նորութիւն մ' ըլլալով հանդե
իքը զալափար ու իբր իրականացում՝ Պ. Ա.
շակ Ալոյաճնեան իրեն յատուկ համեստո
թեամբ յաւակնութիւն չէ ունեցած սակա
կատարեալ զործ մը երեւան հանած ըլլա
որովհետեւ, ինչպէս ինքը կ'ըսէ, հեռու մ
կեղրոններէ ու մատենալարաններէ՝ ձեռքի տո
չէ ունեցած լայն միջոցներ, ու ամէն ապրի
պրատեկու հնարաւոր պատեհութիւն. հետեւ
բար դարձեալ նոյն համեստութեամբ ընթե
ցողին ներզամութիւնը կը խնդրէ, եթէ երբ
թեսութիւններ ու վրէպներ ըլլան այդ գործ
մէջ, որոնք անխուսափելիօրէն պէտք է, կ'ըս
պատահած ունան:

Պ. Ալաջյան նոյն համեստութեամբ
զրէ. «Ես հիմ ու խարիսխ մը ստեղծել աշխ
տեցայ, աւելի կարողներու թուղթ յառաջ
կային աւելի մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւ
ներ կա» և այլ պատճեններու հմ թերիներս

լրացնել պակասութիւններս ... այսպիսի գործերու մէջ անթերիխն ճգտիլ՝ անկարելին հետապնդել է, ուստի ըրի ես ինչ որ կարեկի երինծի համար, թողլով ուրիշներուն զայն լրացնելու գործը »:

Յարգելի հեղինակը այդ գրքին պատրաս-
տութեան ատեն, Հայոց պատմութեան բոլոր
սովորական զասագրերու մէջ զրուած և ամէ-
նուն յայտնի անցքերու և իրազաւթիւններու.
Վրայ ծանրացած չէ: Ընդհակառաւկն ծանրացած
է Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած այն դէպքե-
րուն վրայ՝ որոնք մեր պատմութեան մէջ չեն
անցած, ինչպէս մեր հոգին վրայ հայ և օտար
այն իշխանութիւններու և տիրապետութիւն-
ներու վրայ, որոնց յիշառակութիւնը շատ ան-
ցողակի և դիպուածաբար յիշառակուած է մեր
պատմութեան մէջ, ներկայացնելով զանոնք
պատմութեան առանձին իշխանութիւններ, ու-
իբր առանձին առանձին իշխանութիւններ, ու-
րուազգելով միանցամայն անոնց պատմութիւնը
համառօտ կերպով:

¶ . Ալպօյանեան մասնաւոր ուշագլուղթիւն
ընծայած է Հայաստանի հողին վրայ ապրող
մեծ ու փոքր թագաւորութիւններուն ու իշխա-
նութիւններուն, ինչպէս նաև մեր երկրին մէջ
կազմուած մահմետական իշխանութիւններուն,
անոնց վրայ ընդարձակօրէն խօսելով իբր Հայ-
ժողովրդի պատմութեան մէկ էջ, որ պէտք
եղածին չափ նկատի առնուած չէր մինչեւ հիմա
էւ հասկա կը գրէ յառաջաբանին մէջ՝ թէ

թիւնը սատարէ
Պատմական Հայաստանի սահմաններու գիրք
մեծ ծառայութիւն պիտի մատուցանէ ու ատաղ
պիտի հայթայթէ անոնց՝ որոնք զանազան դա-
րերու մէջ Հայաստանի աշխարհագլական ո-
քաղաքական միջավայրն աչքի առջեւ ունենա-
կ'ուզեն, կամ անոնց վրայ ուսումնասիրութիւն
է ։ Խառապել։

Ներ կպատրիւ.
Ճնորհաւորելի է Պ. Ալոյաննեանը այս գիր
քին համար, ու մաղթելու է որ ոչ միայն ի-
մուազրած Հայ նախարարութիւններու ու Հա-
թափիսկոպոսներուն պատմութիւնը ուսումնասիր
ու հրատարակէ, այլ նաև գեռ աւելի թանկա-
գին ուսումնասիրութիւններ կատարէ ճոխացնե-
լու անասիրութիւնը:

Եղի հայ բանախորհութեա - Հ
Հ. Յովհաննէս ԱՏԷՄԵՍՆ